

емпіричного матеріалу в різних культурах ішли до поняття архетипу (с.16).

Ужгородська дослідниця віддає належну увагу також іншим українським фольклористам, таким, як Н.Ковтун, яка досліджує «повторюваність типових констант, які є основою духовного життя людської цивілізації кожної історичної епохи» (с.16); як Володимир Буряк, що досліджує «архетипи як клас психічних змістів, події якого не мають свого джерела в окремому індивідуумі», «відзначаючи, що архетипічний образ—основа фольклорного архетипу [...]» (с.17); як Володимир Ятченко, що «порівнює архетип зі сфінксом» (с.18); як Ірина Патлах, яка, «осмисливши онтологічну природу національного менталітету,—дихотомію несвідомого і свідомого,—наголосила на тому, що «у процесі конкретизації національного менталітету аналіз архетипів є досить адекватним методом дослідження культури, праісторії» (с.17) і т.п.

Авторка монографії володіє знанням ідей Ф. Шеллінга, Т. Манна, Е. Едінгера, П. Флоренського, О. Лосева, О. Веселовського, К. Леві-Строса, М. Еліаде, О. Сліпушко, С. Кримського про архетипи та їх зв'язок із міфологією, а також віддає належне іншим зарубіжним та сучасним українським і російським вченим: Сергію Авакумову, Василю Солодухову, Т. Зінкевич-Євстігнєєвій, Р. Єфімкіній та ін.

На підставі вищесказаного, Оксана Тиховська чітко визначає параметри власного дослідження: «відштовхуючись від положень та висновків зарубіжних і українських учених, спробуємо по-своєму осмислити об'єктивність архетипів у чарівних казках Закарпаття, простеживши специфіку їх функціонування в «чоловічих» та «жіночих» казках» (с. 25).

Другий розділ пропонованої книжки складає індивідуалізація чоловічих персонажів у чарівних казках. Тут окремими акцентами виділено «Самість і Тінь», як проєкції архетипу Духа, їх зв'язок з мотивом складних випробувань; мотив здобування нареченої як осягнення героєм своєї Аніми; мотив спокути модель звільнення жіночого персонажа від прокляття; семантика архетипу Страшної Матері. Для читача винятковий інтерес тут складає інтерпретація «чоловічих» казок як розгорнутих метафоричних сценаріїв психологічної ініціації юнака, а також поглиблений аналіз архетипу Тіні, виконуючої як позитивну, так і негативну роль.

Розділ 3-й носить назву «Особливості жіночих ініціацій у чарівних казках» і, є всі підстави вважати, що йому властивий ґрунтовний науковий підхід авторки. Зокрема, вона концептуальністю викладу переконує, що ритуал ініціації дівчат, навіть у таких авторитетних дослідників як Дж. Фрезер, М. Еліаде, А. ван Геннеп, В. Пропп, вивчений гірше, ніж вікові ініціації юнаків. Вона переконує, що у казках, де головна роль належить дівчині, переосмислення обряду ініціації відбувається по-іншому, ніж у казках, де в центрі уваги чоловік. Такі твори майже не містять битв з чоловічим чи жіночим персонажем, а ініціація казкової героїні полягає у випробуванні її духовних і моральних якостей [...]. У чарівних «жіночих» казках події найчастіше вибудовуються за сценарієм подолання пасербицею перешкод, які чинить підступна й ненависна мачуха або інша жінка, котра має семантику Страшної Матері (с.138–139).

У рецензованій роботі відображено також велику текстологічну роботу дослідниці. Це аргументований аналіз не тільки текстів казок, що досліджуються авторкою, але й також тих, які використовуються для типологічних паралелей. Першу із названих груп складають також тексти у записах М.Фінцицького, П.Лінтура, І.Сенька, І.Чендея, М.Гірняка. До речі, наукова джерельна база книжки становить 225 позицій назв.

Висновки написані Оксаною Тиховською так, що дають повну уяву про велике зацікавлення темою. Відчувається, що її немовби не хочеться розставатися із обраним науковим дискурсом, а мені на закінчення цікаво було дізнатися, що «для закарпатських чарівних казок характерні розлогі сюжет, яксрава регіональна забарвленість природного й побутового тла. Певною сюжетною своєрідністю відзначаються казки «Про Білого Полянина», «Шовкова держава», «Син Змія», «Наречена-русалка», «Про вівчаря, який мав дев'яносто дев'ять овець і три золоторунні барани», «Прядки», «Юлка-Попелюшка», «Юліанка, чи дерев'яне чудо», «Куці-Куці-Борка». Шкода тільки, що книжка не запрошує до ознайомлення з нею ширшого читача і, особливо студентів, яких навчає доцент кафедри української літератури УжНУ Оксана Михайлівна Тиховська.

Олег Хававчак,

*викладач кафедри української літератури
УжНУ*

СЛОВАЦЬКА ПРОЗА В ПЕРЕКЛАДІ ІВАНА ЯЦКАНИНА

Пряшівець Іван Яцканін – сучасний український прозаїк і публіцист, головний редактор літературно-мистецького журналу “Дукля” та дитя-

* Рец. на: Таїна. Антологія словацької малої прози в перекладах Івана Яцканіна [перекл. зі словац., передм., стислі нариси про авторів та примітки І. Яцканін; ред. Д. Федака]. – Ужгород: Видавництво ТІМРАНИ, 2011. – 272 с., а також на інші видання словацької прози в перекладі І. Яцканіна, що вийшли друком упродовж 2009–2012 років.

чого журналу “Веселка”, лауреат багатьох престижних премій у галузі літератури... – чимало зробив і на ниві художнього перекладу. Він добре знаний як талановитий перекладач з чеської, словацької, польської мов українською, а також з української мови – словацькою.

Так, у 1989 році з-під його пера вийшов переклад творів українського письменника Словач-

чини Степана Ганушина “Vysoké schody” (“Високі сходи”). В ужгородському видавництві “Карпати” словацькою вийшла книжка його перекладів українських народних казок “Majster Ivanko” (“Майстер Іванко”, 1985). У 1994 році в його перекладі побачила світ антологія сучасного словацького оповідання “Полегшуючі обставини”, а 2009 року у Пряшівському видавництві “Мрія” вийшли вибрані оповідання українських письменників – “Mesačný úsmev” (“Місячна усмішка”). Антологію презентують твори десятих авторів – В. Домонтовича, М. Хвильового, О. Кобилянської, Г. Косинки, Б. Лепкого, Л. Мосендза, В. Підмогильного, В. Винниченка та закарпатців Ф. Потушняка і Ю. Станинця. Як зазначає в рецензії на видання словацький літературознавець Ян Юрчо, “воно збагачує словацьку літературу, але й засвідчує факт, що сучасну українську літературу та історію України словаки не знають. Показує і на ту дійсність, що словацька література щодо української літератури відстає. Деякі твори, які вже давно виконують своє призначення в чеській та інших літературах, словакам бракують. Українська література багатша на тематику, авторів та, зокрема, на літературні прийоми. Якби їх “внести” у словацький літературний процес, то вони б насправді його оживили” (Ян Юрчо. Перекладацький внесок // Дукля. – 2011. – № 6. – С. 88).

У 12-му випуску серії “Між Карпатами і Татрами” І. Яцканин презентувався як перекладач прози Леопольда Лаголи. Коментуючи переклад новели “Про тіло і душу”, історик, письменник і публіцист Сергій Федака зауважує: “Словаччина віками перебувала у нерівному шлюбі – з Арпадовичами, Габсбургами, Масариком, Гітлером, Сталінін (...). Довід геополітичних адюльтерів – цих татуйованих плодів пізнання свободи – глибоко сидить у ментальності і підсвідомості словаків, особливо старших поколінь...” (Сергій Федака. Татри // Неділя. – 2010. – 10 липня. – С. 2а). У творі йдеться про молодого чоловіка – Габрієля, який таємно провідує кохану жінку, користуючись тим, що її чоловік переховується від поліції. Та одного разу не пощастило: його заскочили на гарячому, тож довелося “грати роль” законного обранця, тим самим даючи коханій можливість утекти. Пройшовши через катування і тортури, чоловік підсвідомо зрісся з нав’язаним собі амплу. Коли все з’ясувалося і він повернувся до своєї дружини Марії, то відчув, “ako sa doňho s’ahuje neočakávane duša neznámeho Róberta Gráfa a toto osídľovanie jeho uboleného tela ho vyplňalo bezo zvyšku a ohlasovalo sa ako nikdy nepoznaná radosť = як у його ество неочікувано входить душа незнайомого Роберта Графа, і оце заселення зболілого тіла переповнювало його всього без останку і відгукувалось, як досі непізнана радість” (Між Карпатами і Татрами. Вип. 12. – Ужгород: Ліра, 2010. – С. 42–43). “Кожен платить за досвід свою ціну, – підсумовує С. Федака. – Найкраще, коли той досвід можна купити від перекладача...”.

Не дивно, що новеліст Л. Лагола згодом опинився серед авторів, твори яких склали антологію словацької малої прози “Таїна” (2011). Крім Л. Ла-

голи, в книзі подано оповідання та новели найвизначніших прозаїків ХХ – поч. ХХІ століть, серед яких Йозеф Цігер Гронський, Франтішек Швантнер, Ян Червень, Іван Горват, Домінік Татарка, Ян Йоганідес, Вінцент Шікула, Душан Мітана та ін. Стосовно внутрішнього наповнення видання укладач і перекладач І. Яцканин висловився так: “Літературна критика інколи розлого розмірковує над тим, що можна очікувати від антологій. Вона насторожена, бо ж не все до них може ввійти: вибір творів – справа суб’єктивна. Така “небезпека” завжди існує, але не в тому основна їхня мета, як і цієї нашої антології перекладів малої прози словаків – це ще одна спроба посередництвом художнього слова підняти завісу для кращого взаємопізнання літератур і народів – сусідів” (с. 9). Одразу зазначуємо, що І. Яцканин зупинився на гідних репрезентантах сучасної словацької прози, вдалим є і вибір творів, а їх переклад заслуговує високої оцінки. Що й закономірно: вимогливий до слова, І. Яцканин є не тільки практиком, а й критиком, поціновувачем нинішніх надбань у галузі художнього перекладу. Його праця “Діалог літератур” (2008) прописалася в історії чесько-словацько-українських літературних взаємин як знакове евристичне явище на тлі нашої шаленої доби, здобувши схвальні відгуки як удома, так і за кордоном (Ю. Бача, Д. Дроздовський, Я. Джоганик, Т. Ліхтей, О. Талабірчук...).

Звичайно, що ґрунтовний аналіз перекладів І. Яцканина ще попереду. Однак перші схвальні відгуки “Таїна” вже здобула. Так, літературознавець Михайло Роман наголошує, що “широкий віковий діапазон авторів (від Й. Цігера Гронського, рік народження 1896, і до наймолодшого М. Вадаса, рік народження 1971) вимагав від І. Яцканина не лише знання реалій”, але й розуміння психології, способу мислення, урахування мовних змін, які сталися у словацькому суспільстві упродовж останніх ста років. “Все сказане мав на увазі й перекладач, і з завданням своїм він, як на мене, справився краще, ніж вдало” (Михайло Роман. Таїна перекладацької майстерності І. Яцканина // Дукля. – 2011. – № 4. – С. 92).

Проникаючи у творче еґо кожного з авторів, І. Яцканин уміло переймав манеру їх письма, спосіб викладу думок і почувань, з величезною повагою, ба навіть пієтетом, ставлячись до стилістично-сміслового наповнення тексту. В жодному випадку прозаїк не перетягнув ковдру “на себе”, намагаючись відтворити всі нюанси, всю специфіку жанру малої прози, найдрібніші художні деталі, використані словацькими митцями.

До прикладу, в оповіданні Ф. Швантнера “Зустріч” (Stretnutie) концентрація напруги буквально зашкалює. Йдеться про одну, страшну своєю непередбачуваністю, холодну зимову ніч, у яку випало чергувати на пилорамі одноному сторожеві Одрові Жієнці. Короткі уривчасті фрази, усічені діалоги, внутрішні монологи з використанням специфічних синтаксичних конструкцій-анаколуфів задля посилення експресії, впливу на читача – все

це відтворено І. Яцканином у повній відповідності оригіналу. Адже одна тільки відповідь на питання “Звідки ти, друже?” – “З Ілави” – змушує головного персонажа заціпеніти: в Ілаві знаходиться в’язниця для особливо небезпечних злочинців. Єдине, що дозволяє бодай трохи попустити лямки напруги, – це те, що оповідач фактично переказує вже минулі події, а отже, з цієї перипетії він вийде фізично (не морально) неушкодженим. Так, появу небажаного гостя на пилорамі засвідчено фразою “його виплюнула тьма” (с. 24), а раптове зникнення злочинця – не менш ефектним виразом “ніч його поглинула” (с. 33) й под. Зрозуміло, що непрості ситуації чатували на перекладача на кожному кроці. І він гідно з них виходив.

У 2011 році в ужгородському видавництві ТИМΠΑНИ узріла світ книжка оповідань Марєка Вадаса “Відчайдушно гарне життя”. У передмові “Відпустити поводи фантазії” І. Яцканин зауважує, що “фантазія у прозі М. Вадаса є ядром його художнього світу (...). Щоправда, фантазія тут не самотня – до неї долучаються витвори підсвідомості, які не лише нагадують серреалістичні дієства – вони саме ними і є. Доходить до того, що прозаїк створює майже кафківську атмосферу буття...” (с. 5). У рецензії на збірку оповідок М. Вадаса літератор С. Федака приходить до висновку, що “автор, здається, десь заздрить своїм персонажам. Їх не назвеш людьми благополучними, але вони однозначно щасливі, бо вміють задовольнятися тим, що мають, насолоджуватися кожною миттю життя (...), відповідно, і читач переживає катарсис-очищення. Більшість героїв – оглядачі чи навіть підглядачі. Їхніми очима підглядаємо і ми...” (Сергій Федака. Мандри углиб себе // Дукля. – 2011. – № 6. – С. 75).

Так, підглядаючи за химерними персонажами М. Вадаса, І. Яцканин насправді спромігся відтворити всі “елементи цієї своєрідної захоплюючої авантюри” (с. 8). А в слід за І. Яцканином і ми, читачі, підглядаємо, наприклад, за переляканим онуком, який, попри надзвичайну любов до бабусі, побоявся підійти й поцілувати вмираючу; а відтак відчуття провини провокує його тяжку психічну хворобу (“Епілепсія”); за чоловіком, у якого по-

ступово відмирає тіло, і він при цьому знає все про свій страшний діагноз: “... мені не лишилось багато часу. У мене почали терпнути шия і стегна. Щоб одягтись, потрібно мені було й годину. Єдиним, що мені лишилося, були ноги. Служили мені, як і раніше, хоча тепер їх завданням було тільки переносити залякле тіло, яке нагадувало дерев’яну ляльку...” (“Каліка”) тощо.

Не оминув своєю увагою І. Яцканин і прозу для дітей. Ідеться про книжечки Юліуса Балца “Гороб’ячий король” (2009) та Станіслава Штепки “Ластівчані казки” (2012). Услід за словацькими прозаїками І. Яцканин зумів розшифрувати код дитячого дивосвіту. Твори читаються легко, сприймаються і засвоюються без особливих зусиль, хоча й зрозуміло, що за всім цим стоїть відповідальна, копітка праця.

Так, у “Гороб’ячому королі” над відтворенням одного тільки онімкону І. Яцканинові довелося добряче потрудитися. Адже кожне ім’я несе в собі тут ще й недвозначне смислове навантаження: папуга Пішта, горобці Сварко, Бистряк, Щебо, Чвирко, Оляля, кішка Мурчиха із синами Дайміфуком та Калафутом і под.

“Ластівчані казки” належать перу словацького режисера і сценариста Станіслава Штепки, який уже десятиліттями очолює відомий у всьому світі “Радошинський наївний театр”. Нещодавно цей колектив з аншлагом виступав і в Ужгороді. “Ластівчані казки”, як і “Гороб’ячий король”, – твори ментально “заземлені”, події в них, попри свою казковість, відбуваються на теренах рідної авторам Словащини. Так, гороб’ячий король Єрґуш Перший править у Будмерицькому замку, що у Трнавському краї, а ластів’яна родина оселилася в Радошині, в будиночку на вулиці Шкільній (Нітрянський край). Тож і з цими реаліями І. Яцканинові також довелося рахуватися у процесі перекладу.

Зрозуміло, що перекладач І. Яцканин – у творчій дорозі, а отже, не за горами поява нових, цікавих і якісних видань.

Тетяна Ліхтей,

доцент кафедри словацької філології УжНУ

СВОБОДА У ПОШУКУ ВІЧНОЇ ПРАВДИ *

Побачила світ одна з найтовстіших (816 стор.) книжок за всю історію закарпатського книгодрукування. Це монографія про найдавнішу в світі (в тому числі і в Україні) газету з безперервною історією – “Свободу”, яка видається у Нью-Йорку з 15 вересня 1893 р. Автор цієї книжки – Петро Часто – народився 1939 р. у східній Польщі, 1947 р. його родину депортовано до Волині. Закінчив львівський журфак, після чого працював у “Закарпатській правді” і видав-

ництві “Карпати”. Родина переїхала 1990 р. до США, аби зробити доньці унікальну операцію на серці. Там і лишилися жити, але зберегли наше громадянство, регулярно навідуються до Ужгорода. За океаном П. Часто спершу жив з принагідних заробітків. 1992 р. повернувся у журналістику, писав передовиці для нью-йоркського тижневика “Національна трибуна” (до 2008 р.), 10 років редагував місячники “Вісник Організації Оборони Чотирьох Свобод України”, “Самопоміч”. Та найбільше довелося працювати у газеті “Свобода”, куди прийшов 1993 р., а згодом очолив її.

* Часто П. Вільне слово американської України. – Нью-Йорк: Українська книжка; Ужгород: ТИМПАНИ, 2012. – 816 с.